

Shakespeare en de bankencrisis

Tenminste tien stukken van Shakespeare worden dit en komend theaterseizoen gespeeld – opvallend veel. Regisseurs leggen uit waarom de 17de-eeuwse bard voor hen nog steeds zo actueel is.

Kester Freriks

De toneelstukken van Shakespeare zijn als een spons”, zegt regisseur Ivo van Hove van Toneelgroep Amsterdam. „Ze vormen zich altijd naar de eigen tijd. Ik beschouw Shakespeare als mijn tijdgenoot. Al is zijn werk meer dan vierhonderd jaar geleden geschreven, altijd weer blijkt het verrassend actueel.”

Toneelgroep Amsterdam viert het nieuwe seizoen zijn 25-jarig bestaan met de hereniging van vier Shakespeares: *Macbeth* in de regie van Johan Simons, en *Othello*, *Het temmen van de feeks* (Opera Nijetrijne) en de *Komedie van misverstanden* (Shakespearetheater Diever) te zien. Bij De Utrechtse Spelen gaat 19 augustus *Veel gedoe om niks* in première. Het Toneel Speelt brengt 23 augustus *King Lear*. En Toneelgroep Maastricht komt dit najaar nog met *Timon van Athene*. Dat werpt vragen op. Vanwaar die plotse populariteit van Shakespeare? Hoe speelbaar is zijn werk anno nu? Moet je het actualiseren? Hoe ver kun je daarin gaan?

Voor Van Hove is de behoefte aan actualiteit in het theater geboren met de aanslag op de Twin Towers op 11 september 2001, zegt hij.

„Vanaf dat moment beseften we dat er naast onze westerse wereld een samenleving is waarvan we het bestaan tot dan toe niet echt vermoedden. De islamitische maatschappij bleek ons vreemd. In mijn regie van Shakespeares *Othello* heb ik daarom de tragiek van het vreemdelingszijn benadrukt. *Othello* is een Arabier die als generaal van het leger is ingeburgerd. Maar wanneer hij verliefd wordt op een vrouw uit Venetië steekt racisme de kop op.” Zo koppelt Van Hove in zijn ensclerener verwijzingen naar 9/11 en hedendaagse vreemdelingenhaat aan het werk van de zeventiende-eeuwse toneelschrijver.

Katherina krijgt zeilles

Maar meer regisseurs interpreteren Shakespeare eigentijds. Het Starteiland op het Sneekermere vormt de onverwachte locatie voor een muzikale opvoering van *Het temmen van de Feeks* met zicht op Kameleondorp Terherne in de verte. Katherina, de opstandige feeks uit de titel, is een jonge vrouw die zeilles krijgt.

Het Openluchttheater in het Drentse Diever is deze zomer getransformeerd tot een Grieks dorp waar *Komedie van Misverstanden* een sprankelend-lichte opvoering krijgt. Geld speelt in dit stuk een beslissende rol: alleen een som losgeld kan een ter dood veroordeelde koopman redden. Maar een financiële crisis treft dit shakespeareaanse Griekse havenplaatsje. Een zak rinkelend geld, waarop in het zwart een euroteken is geschilderd, verbeeldt het verlies van waarde. En onderstreept de actuele betekenis van deze komedie.

In Utrecht ondergaat de schouwburg momenteel een ingrijpende verbouwing: de zaal verandert in een reusachtig podium. In het midden komt een bandstand met de groep New Cool Collective. Eromheen vertolken de acteurs *Veel gedoe om niks* tussen het publiek. De voorstelling, in de regie van Jos Thie en

6 Cultureel Supplement

arts

AMSTERDAM
19 AUGUSTUS
19.00
Toneelgroep Amsterdam
Veel gedoe om niks

UTRECHT
19 AUGUSTUS
19.00
New Cool Collective
Veel gedoe om niks

MAASTRICHT
23 AUGUSTUS
19.00
Toneelgroep Maastricht
Timon van Athene

DE UTRICHTSE SPELEN
19 AUGUSTUS
19.00
De Utrechtse Spelen
Veel gedoe om niks

OPERA NIJETRIJNE
23 AUGUSTUS
19.00
Opera Nijetrijne
Het temmen van de feeks

SHAKESPEARETHEATER DIEVER
23 AUGUSTUS
19.00
Shakespearetheater Diever
Komedie van misverstanden

SHAKESPEARETHEATER DIEVER
23 AUGUSTUS
19.00
Shakespearetheater Diever
Komedie van misverstanden

SHAKESPEARETHEATER DIEVER
23 AUGUSTUS
19.00
Shakespearetheater Diever
Komedie van misverstanden

SHAKESPEARETHEATER DIEVER
23 AUGUSTUS
19.00
Shakespearetheater Diever
Komedie van misverstanden

Tenminste tien stukken van Shakespeare worden dit en komend theaterseizoen gespeeld – opvallend veel. Regisseurs leggen uit waarom de 17de-eeuwse bard voor hen nog steeds zo actueel is.

De toneelstukken van Shakespeare zijn als een spons”, zegt regisseur Ivo van Hove van Toneelgroep Amsterdam. „Ze vormen zich altijd naar de eigen tijd. Ik beschouw Shakespeare als mijn tijdgenoot. Al is zijn werk meer dan vierhonderd jaar geleden geschreven, altijd weer blijkt het verrassend actueel.”

Greg Nottrot, verbeeldt een groot bruinsend feest. „Het is net Facebook”, zegt Nottrot.

Ook dat kan dus: Shakespeares komedie over vluchtige vriendschappen en kortstondige liefdes zo ensceneren, dat het een theatrale versie van Facebook wordt. „In een tijd van hypercommunicatie vallen liefdes en vriendschappen ten prooi aan oppervlakkigheid”, constateert Jos Thie. „Dat leidt tot toenemen de eenzaamheid. De wereld die Shakespeare schetst is nog altijd herkenbaar. Als regisseur zoek je een sleutel om die herkenbaarheid vorm te geven, en bij ons is dat Facebook. Het heeft alleen zin klassieke stukken te ensceneren als ze iets zeggen over de tijd van nu. Shakespeares werk is altijd van alle tijden. Dat is het geheim ervan.”

Ook bij Van Hove vormt de vluchtigheid van hedendaagse verhoudingen de kern van zijn Shakespeare-regies: „Een van de grootste maatschappelijke veranderingen is die van het verdwijnen van het gezin als hoeksteen van de samenleving. Mensen hebben nu 500 virtuele vrienden, meer zelfs, 5.000. Facebook is de metafoor van een wereld waarin vertrouwde ijkpunten als gezin en familie zijn weggevalen. Iedereen is vriend van elkaar. Vriendschappen gaan snel. En vinden even zo snel een einde. Dat aspect belicht ik ook in mijn regie van *Romeinse Tragedies*.”

Alles draait om geld

9/11 en vreemdelingenhaat, Facebook en oppervlakkige relaties, het valt dus allemaal te ontdekken in het werk van Shakespeare. Maar wie iets wil vertellen over het bankwezen of de financiële crisis kan ook bij hem terecht, blijkt. Regisseur Arie de Mol ensceeneert bij Toneelgroep Maastricht *Timon van Athene*. Net zoals in *Komedie van Misverstanden* cirkelt alles om geld. De Mol: „Als Timon rijk is, wemelt het van de vrienden om hem heen. Raakt hij halverwege het stuk zijn geld kwijt, dan keren de vrienden zich van hem af. Dat is voor mij de parallel met het huidige bankwezen: het gemak waarmee banken geld van hun klanten opzuigen en investeren in verliesgevende beleggingen. Daarvan zijn uiteindelijk de cliënten de dupe, en nooit de banken zelf.”

Vooraf dat laatste interesseert De Mol: „In tijden van voorspoed is beschaving geen probleem. Breekt een slechte tijd aan, dan komt er bij de mens iets beestachtigs naar boven. *Timon van Athene* is een zwartgallig, kwaad stuk over verraad. De herkenning met nu is groot: niet vriendschap of begrip bepaalt het handelen van mensen, maar geldzucht.”

„Het is de plicht van een regisseur om de actualiteit van een stuk te benadrukken”, zegt Johan Simons, artistiek leider van de Münchner Kammerspiele en bij TA regisseur van een gewelddadige *Macbeth* waarin liters bloed over de de speelvlak spat. Simons: „Een stuk als *Macbeth* dwingt de actualiteit af. Je moet wel een knoepot van een regisseur zijn als je geen verbinding legt tussen deze tekst bomvol machtswellust en moordzucht en het nu. Voor mij waren de oorlogsfoto's van de Canadese fotograaf Jeff Wall een inspiratiebron.”

Toch is een waarschuwing op zijn plaats. „Het actualiseren van een klassiek stuk moet voortkomen uit de tekst zelf. Geloofwaardigheid is het devies, meer nog dan de vertaalslag naar de moderne tijd”, aldus Simons. „Wat Shakespeares werk zo meesterlijk en altijd eigentijds maakt, is de gelaagdheid ervan.”

Ook voor regisseur Arne Sybren Postma is

het spelen van Shakespeare als het zoeken naar „lagen onder de oppervlakte”. „Op het eerste gezicht lijkt *Het temmen van de feeks* over Katherina te gaan, die zich niet willoos wenst over te geven aan een man. Maar let eens op de beginsituatie: Katherina's jongere zuster Bianca wil trouwen. Haar vader verhindert dat. Eerst moet de oudste dochter aan een man. Die voorwaarde zet het drama in gang, en geeft er diepte aan. Het gaat dus niet één op één over een meisje dat in het gareel gedwongen wordt, het gaat ook over de verhouding vader-dochter en over zusters onderling. Dat maakt het stuk rijker en interessanter.”

Postma zag eens een BBC-filmversie van het stuk, waarin Katherina gelijkenis vertoonde met Margaret Thatcher. Postma: „Katherina als carrièrevrouw, dat is een actualisering die me intrigeert. Geen tijd voor een man, wel concurrerend met diezelfde mannen. Een dergelijke hedendaagse versie kan laten zien welke mechanismen in onze samenleving van kracht zijn, vaak op onzichtbare wijze.”

King Lear als ongeleid projectiel

Ook Jaap Spijkers biedt met zijn *King Lear* bij Het Toneel Speelt een geactualiseerde kijk op een Shakespearepersonage. Spijkers repeteert met Mark Rietman in een voormalige kerk aan de Amsterdamse Wittenkade, waar het gezelschap is gevestigd. In eerdere versies trad de koning op als melancholieke en wijze oude man. Iemand om compassie mee te hebben. Maar Rietman speelt hem tijdens de repetitie gevaarlijk, als een ongeleid projectiel.

„Dat beeld van de zachte oude man klopt niet”, zegt Spijkers. „Lear is een despoot. Hij doet me denken aan mannen als Berlusconi en Gaddafi; gecorrumpeerd door de macht. Lear vraagt zelf om moeilijkheden. Aan de verdeling van zijn rijk onder zijn drie dochters stelt hij een idiote voorwaarde: wie het meest van hem houdt, krijgt het grootste deel. Een lieve, wijze vader doet zo iets niet. Hiermee veroorzaakt hij zijn eigen ondergang. Lear speelt opzettelijk met vuur.”

Voor Spijkers is de oude koning Lear een representant van „oud geld” en zijn zijn op geld beluste dochters en hun mannen typische tegenwoordigers van de nouveau riche. „En daardoor des te gevaarlijker.” Hij ziet ook parallellen tussen *King Lear* en *Macbeth*. Hij was onder de indruk van Simons' regie: „Zowel Macbeth als Lear laat zich leiden door driften, door aanvallen van woede. Bloed en geweld zijn Macbeth vertrouwd. Ik zag in hem een soldaat die te lang in Afghanistan is geweest.”

Maar de populariteit van Shakespeare komt niet alleen door de tijdloze thema's die hij aansnijdt, en de gelaagdheid die ruimte biedt voor actualisering. Shakespeares toneel is voor alles geweldig om te spelen, benadrukken Van Hove, Simons en De Mol. Arie de Mol: „Zijn personages leven, altijd. Daarom herkent iedereen zich in zijn werk, zowel spelers als toeschouwers. Herkenning is de eerste stap op weg naar de actualiteit, ondanks het verschil in eeuwen tussen Shakespeares tijd en nu.”

‘King Lear is een despoot, hij doet denken aan potentaten van nu’

De repetitie van 'King Lear' door Het Toneel
Speelt met in de titelrol Mark Rietman
Foto Leo van Velzen

10 × Shakespeare

1 *Komedie van Misverstanden* door Shakespearetheater Diever. Regie: Jack Nieborg. Vanaf 15/8 Openluchttheater, Diever (reprise). Inl: shakespeare-theater.nl

2 *Macbeth* door Toneelgroep Amsterdam. Regie: Johan Simons. Vanaf 18/8 Stadsschouwburg, Amsterdam (reprise). Inl: toneelgroepamsterdam.nl

3 *Veel gedoe om niks* door De Utrechtse Spelen en New Cool Collective. Regie: Jos Thie en Greg Nottrot. Première 19/8 Stadsschouwburg Utrecht. Inl: utrechtspelen.nl

4 *Het Temmen van de Feeks* op muziek van Vincente Martin y Soler door Opera Nijetrijne. Regie: Arne Sybren Postma. Première: 21/8 Starteiland, Sneekermeer. Inl: operanijetrijne.nl

5 *Het temmen van de feeks* door Toneelgroep Amsterdam. Regie: Ivo van Hove. Vanaf 22/8 Stadsschouwburg Amsterdam (reprise). Inl: toneelgroepamsterdam.nl

6 *King Lear* door Het Toneel Speelt. Regie: Jaap Spijkers. Première 23/8 DeLaMar Theater, Amsterdam. Inl: het-toneelspeelt.nl

7 *Midzomernachtdroom* door het Nationale Toneel. Vanaf 23/8 Stadsschouwburg Amsterdam (reprise). Inl: nationaletoneel.nl

8 *Othello* door Toneelgroep Amsterdam. Regie: Ivo van Hove. Vanaf 30/8 Stadsschouwburg, Amsterdam (reprise). Inl: toneelgroepamsterdam.nl

9 *Romeinse Tragedies* door Toneelgroep Amsterdam. Regie: Ivo van Hove. Vanaf 27/9 Stadsschouwburg, Amsterdam (reprise). Inl: toneelgroepamsterdam.nl

10 *Timon van Athene* door Toneelgroep Maastricht. Regie: Arie de Mol. Première 14/12 Theater aan het Vrijthof, Maastricht. Inl: toneelgroepmaastricht.nl